

Олена Жидецька (м. Київ)

ІСТОРІЯ МАЛИХ МІСТ УКРАЇНИ: МІСТО ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

14 березня 2012 р. в читальному залі Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного в рамках соціально-бібліотечного проекту з історії малих міст України відбулося вісімнадцяте засідання бібліотечного клубу «Національні святині», присвячене місту Верхньодніпровську Дніпропетровської області.

Привернення читацької та суспільної уваги до проблем малих міст позитивно позначається на їх розвитку. Недарма за підсумками конкурсу на кращий проект з розвитку міжкультурних і професійних зв'язків бібліотек країн СНД, який проводився Бібліотечною Асамблеєю Євразії, одним із кращих в Україні визнано проект ДНАББ ім. В. Г. Заболотного «Історія малих міст України».

На засідання клубу зібралися архітектори, історики, мистецтвознавці, науковці, викладачі профільних вищих навчальних закладів, краєзнавці, музейні та бібліотечні працівники, інженери та студенти – усі ті, кому не байдужа історія міста Верхньодніпровська, його архітектурні пам'ятки та культура.

Велику організаційну роботу з підготовки заходу провела керівник апарату Верхньодніпровської районної державної адміністрації Валентина Терентенко. Очолював делегацію з Верхньодніпровська голова районної державної адміністрації Микола Цебенко. Він надзвичайно гарно презентував район, який очолює, починаючи з його географічного розташування та історичних подій, що відбувалися на теренах краю, і закінчуючи сьогоденням.

Голова адміністрації повідомив, що район розташований в північно-західній частині Дніпропетровської області й межує з Кіровоградською та Полтавською областями. Нині територія району складає 1 286 км². Тут проживає понад 55 тис. жителів: з них у містах – понад 36 тис., у сільській місцевості – майже 19 тис. чоловік (у районі 69 населених пунктів: 2 міста — Верхньодніпровськ і Верхівцево та 2 селища міського типу — Дніпровське та Новомиколаївка).

У 1979 р. місто Верхньодніпровськ відзначило свій 200-літній ювілей та було нагороджено

орденом «Знак Пошани». У 1983 р. за перебудову центральної частини міста його автори, серед яких головний архітектор міста Антонов Анатолій Петрович, стали лауреатами Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка в галузі архітектури.

На жаль, у революційні та воєнні роки, роки соціальних перетворень, а особливо у період будівництва Дніпродзержинського водосховища, не всі історичні й архітектурні цінності міста і району збереглися. Але те, що залишилося, підтримується в належному стані. Серед архітектурних пам'яток – будівля повітового земства, де нині знаходиться районний відділ освіти райдержадміністрації, будівля вокзалу і комплекс привокзальних будівель на станції Верхівцево, родовий маєток О. М. Поля в с. Полівське Малоолександрівської територіальної громади, дореволюційні приміщення земської лікарні, в яких і сьогодні розташовані медичні установи, приміщення навчального комплексу Верхньодніпровського аграрного коледжу, корпуси ПАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», будинок волосної управи в с. Перше Травня.

Продовжив розповідь про центр Верхньодніпровщини голова Верхньодніпровської міської ради Геннадій Лебідь. Із його доповіді присутні дізнались про те, що в місті значна увага приділяється не лише збереженню того архітектурного надбання, що залишилося як спадок, але й у складних умовах економічної кризи надається значна увага розбудові та благоустрою міста. Серед здобутків місцевої влади – закінчення зведення двох житлових будинків, у яких отримали квартири 130 сімей, будівництво нового мосту через річку Самоткань, облаштування дитячого майданчику в центральній частині міста, відродження міського парку ім. Семенова та ін.

Очільник міста також розповів про те, що місто має глибоке історичне коріння. Саме ж поселення виникло наприкінці 17 століття як запорізький зимівник. Після ліквідації Запорозької Січі на місці зимівника князь Потьомкін у 1779 р. організував слободу, назвавши її Григорівкою, тож саме цей рік узято за офіційну дату заснування міста. У 1785 р. Григорівку названо

Новогригорівкою, а 5 червня 1806 р. слободу віднесено до рангу повітового міста і перейменовано на Верхньодніпровськ.

Сучасне місто Верхньодніпровськ – адміністративний центр Верхньодніпровського району. Розташоване воно в північній частині Дніпропетровської області на річці Самоткань та на березі Дніпродзержинського водосховища (річка Дніпро). Місто має площу 1001,6 га. Чисельність його населення становить 16 976 осіб.

Із гордістю звучали слова мера про мережу промислових підприємств міста, аграрний сектор економіки, освітні, медичні й культурні заклади. Окремо відмічено Верхньодніпровський кардіологічний санаторій «Славутич» ім. Б. В. Пашковського, який відомий в усій Україні.

Керівники району та міста з невідомим ентузіазмом говорили про славний Верхньодніпровський край, і присутнім у залі захотілося його відвідати.

Значну роль у розвитку культури міста Верхньодніпровська відіграє районний народний історико-краєзнавчий музей, створений 1963 р. групою краєзнавців на чолі з Іваном Озерним, істориком за фахом, ветераном Великої Вітчизняної війни, який став першим директором музею на громадських засадах. Нині посаду директора музею обіймає Наталія Коновал. З її слів присутні дізналися про видатних людей, яких верхньодніпровська земля дала світові. Серед них народний художник України Віктор Бабенцов; український мовознавець Дмитро Баранник; відомий діяч повітового земства Ераст Бродський; академік Сергій Лебедев; відомий радянський історик Ісаак Мінц; один з провідних учених у галузі палеонтології та стратиграфії кайнозойської ери, засновник наукової школи з вивчення геологічної будови Південної України Михайло Носовський; кукурудзовод Марко Озерний; доктор історичних наук Дмитро Пойда; засновник промислової розробки корисних копалин на Придніпров'ї, відомий громадський діяч Олександр Поль, заслужений художник УРСР Андрій Потапенко; доктор медичних наук Петро Сягайло та ін.

Наталія Коновал завершила свій виступ розповіддю про Володимира Щербицького – Першого секретаря ЦК Компартії України, який народився і провів свої юні літа у Верхньодніпровську. Її розповідь супроводжував фільм про колишнього очільника України.

Керівник дитячої телестудії «Ракурс» Верхньодніпровського палацу дитячої та юнацької твор-

чості, краєзнавець Галина Солдатенко свою розповідь про місто почала з демонстрації слайдів архітектурних пам'яток міста, про які талановита молодь знімає документальні фільми історико-краєзнавчої тематики. Її телестудія – лауреат багатьох всеукраїнських і міжнародних фестивалів «Веселка», «Кінокімерія», «Золота осінь Славутича», «Молоде кіно України», «Маллий Єрусалим». А в 2011 р. юні кіноаматори «РАКУРСУ» стали володарями Гран-прі Міжнародного дитячого фестивалю аудіовізуальних мистецтв «Кришталеві джерела».

В основу фільмів, над якими працюють діти, покладено результати пошукових експедицій, інтерв'ю зі старожилами, вивчення літератури та першоджерел. При студії створено «музей», експонатами якого є речі, знайдені під час таких краєзнавчих експедицій. Серед них зустрічаються і дещо несподівані екземпляри, наприклад маска тибетської релігії Бон-По. Пошуки ймовірних шляхів занесення на українські землі цього раритету вивели юних дослідників на дуже цікаві матеріали, пов'язані з калмицьким військовим підрозділом, яким командував Петро Ган, батько Олени Блаватської, з бароном Унгерном-Штенбергом, якого деякі лами на сході Монголії проголосили земним втіленням Махагали, страхотливого божества, дуже схожого на маску. Всі ці знахідки лягли в основу створення документального фільму «Танці Білого Старця».

Керівник телестудії також зупинилася на історії будівництва будинку земської управи, головного корпусу земської лікарні, розповіла про те, що її вихованцям вдалося розшукати план дворового місця садиби Бродських у Верхньодніпровську. Ці та інші історичні сюжети краю діти вивчають і втілюють у своїх фільмах.

Таким же чином учнями однієї зі шкіл Верхньодніпровська було створено фільм «Під звуки вічно молодого вальсу», що був продемонстрований присутнім у залі. У ньому мова йде про конкретний учбовий заклад, та за десять хвилин перед очима глядачів пробігла історія розвитку освіти за останні 130 років не лише Верхньодніпровщини, але й України в цілому.

На завершення доповіді Галина Солдатенко подарувала ДНАББ ім. В. Г. Заболотного книжки, автором яких вона є.

Про необхідність перегляду дат заснування міст Півдня України підняв питання член правління Національної спілки краєзнавців України, перший заступник головного редактора журна-

лу «Краєзнавство» Олег Бажан. Це стосується і м. Верхньодніпровська. Він навів приклади, які свідчать, що поселення існувало набагато раніше офіційно визнаної дати. Також говорив про те, що назріла необхідність у випуску нового енциклопедичного видання з історії міст і сіл України, оскільки старе видання на сьогодні не є актуальним. Спілка краєзнавців нині працює над вирішенням цієї проблеми.

Головним джерелом інформації та центром спілкування й дозвілля населення міста є Верхньодніпровська центральна районна бібліотека. Завідуюча відділом обслуговування ЦРБ Алла Романюха у своєму виступі розповіла, що в 2012 р. районній бібліотеці виповнюється 137 років. Історія бібліотеки почалася від заснованої в 1875 р. учительської бібліотеки, розташованої в будинку повітової земської управи. Більшість книг для неї підібрано в Петербурзі В. К. Абазою – одним із членів повітової Ради. Книжковий фонд її складав трохи більше 300 книг.

Через 2 роки бібліотека була передана в земську управу і перейменована в Земську публічну бібліотеку Верхньодніпровського повіту. Службовцям земства було надано право користуватися книгами безкоштовно, а з усіх інших брали плату по 6 карбованців на рік.

Сьогодні бібліотека обслуговує понад 5 тис. користувачів, а її книжковий фонд становить майже 70 тис. примірників. Нещодавно бібліотека стала переможницею у Всеукраїнському конкурсі проектів «Інтернет для читачів публічних бібліотек» та отримала Грант Посольства США в Україні для створення Інтернет-центру.

Алла Романюха також детально ознайомила присутніх із літературно-мистецьким життям краю.

Про всепоглинаючу красу та чарівну силу вишиванки розповіла народна майстриня-вишивальниця Олеся Припольцева. Її розповідь повнилася спогадами від маминих і бабусиних вишиванок, стосувалася символіки та магічної сили обрядових рушників, вишивання «Божників» і картин. Усі присутні мали можливість побачити чудові роботи майстрині. Свій ви-

ступ Олеся завершила словами, які відображають її внутрішній світ:

Я рідний край та мову солов'їну
У вишивку свою вплела, в нитки.
Я прославляю рідну Україну,
Яскраві вишиваючи квітки.

З перспективами розвитку української сучасної архітектури малоповерхового житла малих міст України ознайомила присутніх кандидат архітектури, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури Тетяна Ладан. Вона зазначила, що на засіданні бібліотечного клубу, присвяченого м. Бару Вінницької обл., її дуже зацікавила ця тема. Нині студенти навчального закладу активно працюють над вивченням житла для малих міст і на наступне засідання бібліотечного клубу обіцяють продемонструвати свої проекти.

До заходу була підготовлена книжкова виставка про місто Верхньодніпровськ, яку презентував Дмитро Мироненко, бібліограф I категорії, в. о. завідувача відділу ДНАББ ім. В. Г. Заболотного. У своєму виступі він розповів про походження міста, детально зупинився на історії герба, ознайомив присутніх з матеріалами картотеки негативів з фонду бібліотеки, що стосуються міста Верхньодніпровська.

На засіданні також виступили директор ДНАББ ім. В. Г. Заболотного Галина Войцехівська та дослідник історії київського водогону, автор книг, краєзнавець Валентин Кобзар. Вони говорили про те, що головною метою цього проекту є збереження для майбутніх поколінь культурного надбання малих міст України, їх багатотисячолітню історію, значний природний та історико-культурний потенціал, унікальні історичні й архітектурні пам'ятки.

Завершилося засідання клубу пісню про Верхньодніпровськ на слова Анатолія Драгомирецького та музику Володимира Ярцева у виконанні народного вокального тріо «Натхнення» Верхньодніпровського районного будинку культури у складі Ганни Мілої (керівник), Олени Коваленко та Валентини Янкової.

